

2016 г.) / гал. рэд. А. І. Лакотка; Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ. НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2016. – С. 441–444.

3. Знакамітыя мінчане. Мінск і Міншчына ў літаратурных творах на рубяжы XIX–XX стст.: матэрыялы VI Беларуска-польскай навук. канф., Мінск, 27 крас. 2010 г. / Польскі ін-т у Мінску; рэдкал. А. Вялікі [і інш.]; навук. рэд. А. Вялікі і З. Вінніцкі. – Мінск: Выд. В. Хурсік, 2010. – 220 с.

4. Лойка, А. Абеліскі; Дзень Перамогі; Мае вуліцы: [вершы] / А. Лойка // Звязда. – 1985. – 10 сак. – С. 3.

5. Лойка, А. Кладачка тоненька / А. Лойка // Маладосць. – 1995. – № 4. – С. 212–232.

6. Лойка, А. Лёс пакалення і лёс паэта / А. Лойка // Звязда. – 1968. – 5 крас. – С. 4.

7. Лойка, А. Мінску; На адкрыццё мемарыяльнага знака ва ўніверсітэцкім скверы: [вершы] / А. Лойка // Звязда. – 1975. – 3 вер. – С. 4.

8. Лойка, А. На камвольным камбінаце; Расказ разведчыка: [вершы] / А. Лойка // Літ. і мастацтва. – 1966. – 25 студз. – С. 3.

9. Лойка, А. Скрыжалі: выбр. / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1981. – 592 с.

10. Лойка, А. Талая вясна: вершы і паэмы / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 239 с.

11. Мележ, І. Збор твораў: у 10 т. / І. Мележ; АН БССР, Ін-т літ. імя Я. Купалы; рэдкал.: А. М. Адамовіч [і інш.]. – Мінск: Маст. літ., 1983. – Т. 8: Жыццёвыя клопаты: артыкулы, эсэ, інтэрв'ю / рэд. А. С. Яскевіч; падрыхт. тэксту і камент. Э. А. Золавай. – 686 с.

12. Соколова, О. М. Минский текст: проблематика культурной памяти столичного города в условиях цивилизационного помехья / О. М. Соколова; М-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств. – Минск: БГУКИ, 2017. – 417 с.

13. Тарасава, С. М. Вобраз “малой радзімы” ў творчасці пісьменнікаў Гродзеншчыны (на прыкладзе паэзіі Алега Лойкі) / С. М. Тарасава // Краязнаўства як адзін з накірункаў вучэбна-выхаваўчай работы ў школе і ВНУ: матэрыялы Рэсп. навук. канф., Брэст, 28–29 сак. 2008 г. – Брэст : Альтэрнатыва, 2008. – С. 261–266.

УДК 811.161.3'373:82-1(476)

СЛОВА-ВОБРАЗ *ЗЯМЛЯ* Ў ПАЭЗІІ АЛЕГА ЛОЙКІ І Ў СЛАВЯНСКІМ КАНТЭКСТЕ

В. М. Ляшук

Універсітэт Мацяя Бела

Банска Быстрыца, Славацкая рэспубліка

vmlasuk@yandex.by

У артыкуле даследуецца індывідуальная і нацыянальная інтэрпрэтацыя паэтам традыцыйнага слова-вобраза *зямля*. Прасочваюцца паралелі ў канцэптуальным падыходзе паэта як літаратуразнаўцы і педагога. Выяўляецца сувязь з паэзіяй і літаратуразнаўствам Польшчы, Славакіі ды Чэхіі.

Ключавыя словы: эстэтычны дыскурс; творчая асоба; традыцыйная лексіка; паэтычная традыцыя; моўная традыцыя.

THE IMAGE WORD *EARTH / LAND* IN THE POETRY OF ALEH LOIKA IN THE SLAVIC CONTEXT

V. M. Liashuk

Matej Bel University
Banska Bystrica, Slovak Republic
vmlasuk@yandex.by

The article examines the poet's individual and national interpretation of the traditional image word *earth / land*. Parallels are traced in the conceptual approach of the poet as a literary critic and a teacher. The connection with poetry and literary criticism of Poland, Slovakia and the Czech Republic is revealed.

Key words: aesthetic discourse; creative personality; traditional vocabulary; poetic tradition; linguistic tradition.

Частотныя ў паэзіі агульнаўжывальныя словы перадаюць аксіялагічную і вобразную спецыфіку іх паэтычнай інтэрпрэтацыі ў канкрэтнай нацыянальнай літаратуры, яны цесна звязаны з традыцыяй і творчай індывідуальнасцю [7, с. 137–167]. Такая асаблівасць вызначае статус слоў-вобразаў, у якіх сканцэнтравана творчая рэфлексія розных паэтычных пакаленняў і закладзены вялікі вобразны патэнцыял.

Адзначаная спецыфіка выразна ўспрымаецца чытачамі і пацвярджаецца колькасна-аналітычнымі метадамі пры колькасным лінгвістычным і лінгвастылістычным аналізе. У частотным слоўніку паэзіі выкарыстоўваліся паэтычныя кантэксты многіх беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку і Алега Антонавіча Лойкі. Па ўсіх аналізаваных намі 8 часавых зрэзах у паэтычных тэкстах, створаных у інтэрвале з канца XIX да пачатку XXI ст. да найбольш частых слоў-вобразаў належаць: *песня, дзень, неба, сонца, сэрца, зямля* [7, с. 120–131]. У частотным слоўніку беларускай мовы ў сферы паэзіі першае месца займае слова-вобраз *зямля*. Яно мае агульную частату 1081 ужыванне ў 271 фрагменце. Наступным па частаце з'яўляецца слова-вобраз *дзень* 939/266, а за ім – слова-вобраз *песня* 706/227 [7, с. 131]. Кантэксты ўказваюць узаемае прыцягненне слоў-вобразаў *зямля* і *песня* [7, с. 137–167] як увасабленне і сінтэз прасторавага і ментальна-творчых элементаў паэтычнага дыскурсу.

Канцэптуальная сутнасць вобразнага асэнсавання слова-вобраза *зямля* перададзена А. Лойкам у вершы «Першая адталая зямля». У яго назве слова-вобраз суправаджаюць два сэнсава акцэнтаваныя эпітэты – *першая* ‘з чаго нешта пачынаецца’ з канцэптуальнымі сэнсамі ‘нязведаная, яшчэ не прывычная, чаканая, моцная ўздзеяннем’ і *адталая* ‘якая перастала быць прамёрзлай, скаванай, халоднай, цвёрдай, ажыла, здольная даваць жыццё раслінам; насычаная вадой’. Менавіта на такую зямлю паэт скіроўвае свой погляд. Невыпадкова і само слова-вобраз у першых трох строфах рухаецца, сыходзячы на радок ніжэй. У гэтых радках жыццёва значныя назіранні і пачуцці паэта:

Першая адталая зямля,
І зімы нібыта не бывала.
Зелянее траўка спакваля,
Пахнучы самой *зямлёй* адталай.
І сябе лаўлю я зноў на тым,
Што зямля і я – адно і тое,
Гэтая – з пясочкам залатым,
Што сама, як сонца залатое.
Сіні нерасплёсканы зеніт.
Не зглядзецца – маладое голле...
Калі я душой з зямлёю зліт,
Ці ж збаюся зліцца з ёю колісь?..
Як яна, я стану адтаваць,
Стану дыхаць песняй жаўруковай,
У траве і кветках ажываць
Кожны год нанова і нанова... [4, с. 70]
(Тут і далей вылучана намі. – В. Л.)

Такое атаясамліванне з адталай зямлэй, напаўняе традыцыйнае слова-вобраз пры абазначэнні раллі паэтычным і філасофскім сэнсам. У ім збіраюцца і пульсуюць усе семантычныя актуалізацыі, што стварае інтэрпрэтацыйную і сэнсавую поліфанію. Традыцыйнае ўяўленне пра зямлю як пачатак жыцця і месца ўпакаення паэт інтэрпрэтуе ў міфалагічна-рамантычным ключы.

Вобраз зямлі-гадавальніцы, месца буяння і руху ўсяго жывога перадаецца ў вершы «Бярозы, сосны, верасы» праз вобразы раслін, птушак, прыродных з’яў, аб’яднаных класічным і аксіялагічным вобразам красы. Пры гэтым істотна дэмінутыўная форма *зямліца* і дынамічная змена эпітэтаў да гэта вобразу, пачынаючы ад традыцыйных (*родная, дарагая*), затым нечаканага (*сонцавая*) і фінальнага экзістэнцыяльнага (*вечна*). Паралельнасць і паўтаральнасць 3–4-га радкоў кожнай страфы не толькі стварае песеннасць, але ўвасабляе кругазварот:

Бярозы, сосны, верасы,
Вятрам і сонцу даспадобы, –
**Мае вы сімвалы красы,
Зямліцы роднае аздобы.**
Раса на вейках дзеразы,
Як срэбра найвышэйшай пробы, –
**Мае вы сімвалы красы,
Зямліцы дарагой аздобы.**
Сініцаў шустрых галасы,
Снягір, як золку расцяробы, –
**Мае вы сімвалы красы,
Зямліцы сонцавай аздобы.**
Маёй любові адрасы,
Зліцця з іх прыгажосцю спробы, –
**Мае вы сімвалы красы,
Зямліцы вечнае аздобы!..** [6, с. 60].

Актыўная рэакцыя зямлі на ўнутраную дынаміку паэтычнага адчування як актыўнай пазіцыі перадаецца гукавым вобразам стыхійнасці і магутнасці – дзеясловам *гудзе*. Назва верша «Мне спакою не ведаць» адлюстроўвае ўнутранае адчуванне асобы, ўказвае на яе знітаванасць з зямлэй, на якой цячэ і асэнсоўваецца жыццё і ўласная жыццёвая пазіцыя. Фінальная страфа істотна і прасторавай характарыстыкай – **зямля пад намі**: «Сэрцы б’юцца ў грудзях людзей, // За сталамі цякуць бяседы, // **І зямля пад намі гудзе**, – // Мне спакою на свеце не ведаць!.. [4, с. 22]. Еднасць з зямлэй праз сваё адчуванне і адначасова ўяўленне, як яна ўспрымае колас, – належыць да філасофскага асэнсавання спрадвечнага біблійнага плёну праз традыцыйную сувязь вобразаў зямлі і коласа, які на ёй вырастае / якога яна гадуе, у вершы: «Высокі колас – сэнс высокі». Першая страфа ў першым радку скіроўвае на канцэптуальны падыход прыналежнасці зямлі; дзве апошнія страфы скіроўваюць да заключнага радку з вобразам чуйнай прысутнасці зямлі:

Высокі колас – сэнс высокі,
Вазьмі мяне ў высокі цень,
Яднаючы **зямныя** сокі
І ціхі сонечны прамень. <...>

І цень мой з гонкім тваім ценом
Там, дзе бясконцасці мяжа,
Дрыготкім сонечным спляценнем
Пад сэрцам песні задрыжаў –
Той, залатой, як ты, мой колас
Спаконвяковых баразён,
Якога ціхі мудры голас,
Нібы грамы, зямлі чуцён [4, с. 153].

Эпітэты з’яўляюцца асноўнымі сродкамі раскрыцця вобразнага сэнсу слова *зямля*. У «Баладзе Белае Русі» яны арыентаваны на асацыятыўна-ацэначную інтэрпрэтацыю белага

колеру. Вобраз Радзімы паэт складвае з пейзажных замалёвак і абагульняе словам-вобразам *зямля* праз эмацыянальную градацыю эпітэтаў:

Мілая, любая, родная
Зямля абяцаная,
Белая – значыць **свабодная,**
Незваяваная.
Вечная над нязванымі,
Няпрошанымі гасцямі –
Над немымі іх курганамі,
Над белымі іх касцямі,
Пад сонцам, што добрым Ярылаю
Спрадвеку святочна гарыць,
Пад парай буслоў белакрылаю,
Што кружыць на шчасце ўгары [2, с. 117–118].

У 1960-я гады ў паэзіі А. Лойкі ў паэме «Белая вежа» з’явіўся касмічны вобраз зямлі як расяной кропелькі – «*Зямля*, расіначка-дажджыначка сусвету» [3, с. 137]. У пачатку ХХІ ст. Алег Лойка ў біблійнай і нацыянальнай традыцыі звяртаецца да жанру плача суб’ектывізуючы яго словам-вобразам *зямля* і атаясамліваючыся з ім у трагізме страты (зборнік «Плач зямлі», 2004, і ўключаная ў яго паэма «Плач зямлі Слонімскай», 2002).

Канцэпцыю беларускай нацыянальнай паэзіі А. Лойка прасочваў у традыцыйнай сімволіцы скіроўваючыся на славянскі і агульнакультурны кантэкст, што яскрава ўказаў у лекцыі для слухачоў міжнароднай летняй школы беларускай мовы і культуры, якую мы рыхтавалі да друку. Раслінная сімволіка і канцэпцыя зямлі ў паэзіі А. Лойкі суаднесена з літаратуразнаўчым нацыянальным кантэкстам, персанальна звязваецца з польскай літаратурай у асобе А. Міцкевіча: «І вы паглядзіце: **на нашай зямлі** ўзышла кветка Адама Міцкевіча. Першыя раманы, якія ён напісаў на пачатку ХІХ стагоддзя, якія склалі яго першую кніжку “Балады і раманы” вызначылі як **Pierwiosny** – ў перакладзе на беларускую мову гэта “пралескі”. <...>. Кветка прадвесня. Яна для польскай літаратуры, для польскай паэзіі, яна для польскага рамантызму ўзышла якраз **на наваградскай нашай зямлі**, узыхла, як нашы беласнежныя кветкі – першацвет. І мне прыемна, калі паэтычная моладзь, што сабралася цяпер выдаваць свой першы альманах, менавіта “Першацветам” назвала яго» [1, с. 57–58].

На раслінным кодзе А. Лойка мадэлюе этапы беларускай паэзіі, прывёўшы паслядоўнасць знакавых вобразаў беларускай паэзіі, персаналізаваных беларускімі класічнымі паэтамі Я. Купалам, Я. Коласам, М. Багдановічам і яркім паэтам-наватарам 20–30-х гг. ХХ ст. У. Дубоўкам: **папараць-кветка, колас, васілёк, шыпшына**. Багдановічаў васілёк паводле рэальнай і паэтычнай ролі стаў паэту аналогіяй пры ўспрыняцці расліннай аздобы іншаславянскай краіны: «Я быў вельмі здзіўлены, калі ў канцы мая – пачатку чэрвеня трапіў у Славакію, ехаў у Браціславу аўтастрадаю, а паабапал стаяла спрэс пшаніца. Гэта пшаніца спрэс была звітая макам чырвоным. Мак у нас як кветка палявая вельмі рэдкі. Там я здзіўўся і таму задаў пытанне: чаму ж так многа маку? Ну хоць я ўжо ведаў наперад адказ: таму там многа маку, каб пшаніца была багацейшая. Так, як у нас васілёк дапамагае жытнёваму коласу быць шчадрэйшым, то там, у Славакіі, мак дапамагае таксама быць шчадрэйшым» [1, с. 58]. Такім сузіральным і філасафічным паэт паўстае ў вершах, прысвечаных Польшчы, Чэхіі, Славакіі. Расліны для паэта – паверхня зямлі, гаворачы яго вобразамі, – аздоба, краса. У літаратуразнаўчым асэнсаванні – сімвал паэзіі, сімвал зямлі-радзімы, зямлі-маці: «А ў паэзіі – бясконцы прастор паэтызацыі, **усяго таго, што ёсць краса нашай зямлі** <...>. Яны трапілі ўжо даўно і ў прозу, і ў паэзію арыгінальную» [1, с. 58].

Персанальны паэтычны дыкурс мае аналогіі і паралелі ў славянскіх паэтаў, што прасочваецца ў назвах зборнікаў і твораў. Чэшскі паэт Д. Шайнер назваў свой зборнік выбраных твораў «*Komu zem věří*» («Каму зямля верыць»). Славацкія паэты скіроўваюць погляд на розныя вобразныя сэнсы і канцэптualьныя вузлы аналізаванага слова-вобраза. Гукавы вобраз перадаецца ў назве зборніка выбраных твораў «*Zem zvoní*» («Зямля звоніць») Я. Фратрыка. Перагукваецца з камунікатыўнымі вобразамі назва зборніка М. Лайчака «*Súдруžka moja zem*» («Таварышка мая зямля»). Назвы славацкіх паэтычных зборнікаў адлюстроўваюць шырокі вобразна-інтэрпрэтацыйны спектр: Г. Зелінова «*Anjelská zem*» («Анэльская зямля»), Ш. Жары «*Zasľúbená zem*» («Зямля абяцаная»). М. Ковач «*Zem pod nohami*» («Зямля пад нагамі»), Я. Понічан «*Držim sa zeme, drží ma zem*» («Трымаюся за

зямлю»), Ю. Андрычык «Vstupovanie na zem» («Ступіць на зямлю» / «Уступленне на зямлю»); К. Мікулашова «Sonáta pre Zem» («Саната для Зямлі»). Польскія паэты ў назвах аналізаванае слова-вобраз *зямля* скіроўваюць ў роднасны сэнс: В. Бонк – у назве паэтычнага зборніка «*Syn ziemi*», В. Шымборска ў назве верша «*Gawęda o miłości ziemi ojczystej*»; аднолькавую назву для верша «*Niebo i ziemia*» выбралі паэты Я. Бжэхва і Ё. Кофта і інш.

У «Слоўніку пісьменнікаў (Савецкі саюз)», т. 2, выдадзеным на чэшскай мове, Вацлаў Жыдліцкі дае творчай асобе Алега Лойкі характарыстыку сцісла, але прыязна і тонка, акрэсліваючы асаблівасці эстэтычнага дыскурсу і акцэнтуючы канцэптуальныя прыярытэты, якія выразна выяўлены ў слова-вобразе *зямля*: «Філалагічна культываваны лірык, пафіласофску заглыблены, песенна спеўны, які характарызуецца непасрэднасцю эмацыянальнай праявы, уроджана спавядальнага тону, які зыходзіць з фальклору і традыцый класічнай паэзіі» [9]. У выдадзеным таксама па-чэшску ў 2001 г. «Слоўніку рускіх, беларускіх і украінскіх пісьменнікаў» Іва Паспішыл дае паэту больш нейтральную, славістычна скіраваную характарыстыку: «На славістычных з'ездах прэзентаваў пераважна кампаратыўную тэматыку, перш за ўсё беларуска-польскія сувязі і сувязі новай беларускай і старажытнарускай літаратуры» [8, с. 375–376]. Літаратуразнаўчае асэнсаванне асобы паэта мае ў славістыцы вялікі патэнцыял. Слова-вобраз *зямля* ў паэзіі А. Лойкі ўказвае на яго самабытнасць, традыцыйнасць і творчую дынаміку, маючы выразныя тыпалагічныя рысы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лойка, А. А. Сімволіка расліннага свету ў беларускай літаратуры / А. А. Лойка // IV Летні семінар беларускай мовы, літаратуры і культуры. 5.07–19.07.1999. Лекцыі. – Мінск: БДУ, 1999. – С. 53–59.
2. Лойка, А. Балады вайны і міру / А. Лойка. – Мінск: Юнацтва, 1988. – 158 с.
3. Лойка, А. Дзівасіл. Вершы – Мінск: «Беларусь», 1969. – 144 с.
4. Лойка, А. Пралескі ў акопах: паэзія / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 159 с.
5. Лойка, А. Скрыжалі: выбр. / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1981. – 590 с.
6. Лойка, А. Талая вясна: вершы і паэмы / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 239 с.
7. Ляшук, В. М. Развіццё лексічных сродкаў беларускай паэзіі // В. М. Ляшук. – Мінск: ДУ «БелІСА», 2012. – 304 с.
8. Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů / Ivo Pospíšil a kol. – Praha: Libri, 2001. – 680 s.
9. Slovník spisovatelů: Sovětský svaz: literatura ruská, ukrajinská a běloruská, literatury sovětského Pobaltí, literatury Sovětského východu. Sv. 2, L-Ž / sprac. Milan Hrala a kol. – Praha: Odeon, 1977. – Sv. II. – 627 s.

УДК 81'255.2:821.161.3.09(092)Лойка А.

АЛЕГ ЛОЙКА – ПЕРАКЛАДЧЫК ВЕРЛІБРАЎ ЗБІГНЕВА ГЕРБЕРТА

С. Л. Мінскевіч

Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі

Мінск, Рэспубліка Беларусь

У артыкуле праводзіцца параўнальна-супастаўляльны аналіз перакладаў Алега Лойкі верлібраў Збігнева Герберта на беларускую мову і іх арыгінальных тэкстаў, а таксама іх перакладаў, выкананых іншымі беларускімі аўтарамі. Гэты аналіз дазваляе выявіць перакладчыцкі стыль Алега Лойкі. Беларускі перакладчык не імкнецца цалкам прытрымлівацца арыгінальнага твора, а знаходзіць своеасаблівыя беларускія варыянты для польскіх слоў і фраз, пры гэтым прапанаваны перакладчыкам варыянты не мяняюць у перакладах сэнс і эмацыянальную афарбоўку верлібраў Збігнева Герберта.